

Kirjakori 2020

Lajit

Kuvakirjat	3
Lastenkirjat	4
Nuortenkirjat	5
Selkokirjat ja helppolukuiset kirjat	6
Runot	7
Sarjakuvat	7
Tietokirjat	8
Käännöksiä ja kirjoja eri kielillä	9

Teemat

Vaikuttamista esikuvien voimalla	10
Suojellaan yhdessä ympäristöä	11
Kuolema on osa lasten ja nuortenkin elämää	13
Monenlaista moninaisuutta	14
Lätkäpoikia ja hevostyttöjä	16

Vuoden 2020 Kirjakorissa on mukana yhteensä 1203 kirjaa. Kirjamäärä on pysynyt suunnilleen edellisen vuoden tasolla, jolloin mukana oli 1255 kirjaa.

Lasten- ja nuortenkirjallisuus seuraa edelleen vahvasti aikaansa. Vuoden 2020 lasten- ja nuortenkirjoissa esille nousseita teemoja ovat ympäristöasiat ja ilmastonmuutos sekä lasten ja nuorten mahdollisuudet vaikuttaa. Sankaritarinat ja esikuvat ovat edelleen vahvasti mukana erikäisille lapsille suunnatuissa kirjoissa. Kuolemaa käsitteleviä kirjoja ilmestyi useita.

Moninaisuus on lasten- ja nuortenkirjallisuudessa vahvistunut, mutta vielä nykyistä enemmän tarvittaisiin kirjoja, jotka tarjoavat samaistumiskohteita monenlaisista perheistä ja etnisistä taustoista tuleville lapsille nuorille sekä huomioivat erilaiset kyvykkyydet, seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden. Kotimaisissa lastenromaaneissa käsiteltiin poikkeuksellisen paljon perhedynamiikkaan liittyviä häiriöitä ja jopa suoranaista lasten kaltoinkohtelua. Näistä voi lukea tarkemmin Päivi Heikkilä-Halntusen artikkelista.

Maailmanlaajuisesti pandemiaksi 2020 levinnyt covid19-virus eli korona on esillä yhdessä nuortenkirjassa, Jyri Paretskoi K15-sarjan kuudennessa osassa *K15 – Porno ja sirkushuveja*. Roni ystävineen käy koronan aiheuttaman poikkeustilan vuoksi etäkoulua, eikä Roni hallitse ajankäyttöään vaan ajautuu katselemaan päivät pitkät netin pornovideoita. Lisäksi erilaisia flunssaviruksia ja niiden leviämisen estämisen keinoja käsitellään mm. Susanne Bohnen lapsille suunnatussa tietokirjassa *Virus: Tarina Minna Mittarimadosta sekä viruksista ja muista taudinaiheuttajista* (BoD), Matti Vuennon lastenromaanissa *Pekka, virus ja Varis* (BoD) sekä Anu Pensolan ja Rasaliina Seppälän kuvakirjassa *Villimieli ja hurja virus* (BoD). Vuokko Hurmeen kirjoittama ja Tiina Konttilan kuvittama *Eläinhoitola Pehmo ja pumpulirutto* (WSOY) kertoo pehmolelujen tartuntataudista ja karanteeniin joutumisesta. Poikkeusaikaan liittyvät ilmiöt tulevat varmasti vahvemmin esille tulevien vuosien kirjasadossa.

Vuoden 2020 Finlandia-palkinnon voitti Anja Portin kirja *Radio Popov* (S&S, kuvitus Miila Westin), joka kertoo vanhempiansa laiminlyömistä lapsista. Päähenkilö on 9-vuotias Alfred, jonka isä on usein poissa ja jättää pojan pärjäämään omillaan. Onneksi Herkkäkorvaiset kuulevat unohdettujen lasten huokaukset, ja Alfredin ja muidenkin yksinäisten lasten elämä muuttuu.

Pohjoismaiden neuvoston lasten- ja nuortenkirjallisuuspalkinnon ehdokkaina ovat Linda Bondestamin kuvakirja *Mitt bottenliv* (Förlaget, suom. *Elämäni pohjalla*, Teos/Förlaget) ja Siiri Enorannan nuortenromaanin *Kesämyrsky* (WSOY). Ahvenanmaan ehdokkaana on Karin Erlandssonin kirjoittama ja Peter Bergtingin kuvittama *Nattexpressen* (Schildts & Söderströms, suom. *Yöjuna*, S&S). Kirja palkittiin myös Runeberg Junior -palkinnolla.

Topelius-palkinnon ansiokkaasta nuortenkirjasta sai Meri Luttinen esikoisromaanistaan *Myrskynsilmä* (WSOY). Arvid Lydecken -palkinnon sai Sari Peltoniemen lastenromaanin *Täältä minä karkaan* (RanRan).

IBBY Finlandin Virikkeitä-verkkolehden numerossa 1/2020 on myös laaja katsaus vuoden 2020 lasten- ja nuortenkirjallisuuteen: <https://ibbyfinland.wordpress.com/virikkeita/>

Lajit

Kuvakirjat

Kuvakirjoja on vuoden 2020 Kirjakorissa mukana 437. Niistä 190 on kotimaisia ja 247 käännettyjä. Käännettyjen kuvakirjojen joukossa on kaikkiaan 104 pienimmille lukijoille suunnattua pahvisivuista lelukirjaa, kotimaisia lelukirjoja on viisitoista. Kun lelukirjat jätetään pois laskuista, kuvakirjoista suurempi osuus on kotimaisia kuin käännettyjä. Kuvakirjojen kokonaismäärä kasvoi hiukan vuodesta 2019, jolloin Kirjakorissa oli 24 kirjaa vähemmän. Kasvua on nimenomaan kotimaisten kuvakirjojen määrässä.

Kuvakirjojen päähenkilöissä on eniten eläimiä (151), toiseksi eniten lapsia (94). Lasten sukupuolijakauma on edellisiä vuosia tasaisempi, tyttöjä on päähenkilönä 76 kuvakirjassa ja poikia 73 kirjassa. Fantasiahahmoja on 34, niiden joukossa esimerkiksi yksisarvinen, piste, Muumit, hammaskeiju, joulupukki ja lohikäärme.

Suuri osa kuvakirjoista käsittelee arkisia tilanteita lapsen elämässä. Yökyläily on usean kuvakirjan aiheena, esimerkiksi Katri Kirkkopellon kirjassa *Mollin iltahepuli* (Lasten Keskus), jossa Molli ja Sisu villiintyvät tyynysotaan ja nauramaan pierujutuille. Lauri Hirvosen kirjassa *Inka ja unikerttu* (Mäkelä) Inka menee mummolaan yöksi, mutta huolestuu kun rakas nalle jää yöksi pihalle puuhun.

Johanna Lestelän kirjassa *Tuikku ja pimeän mörkö* (Otava) Tuikun pitäisi jo mennä nukkumaan, mutta iltatoimet muuttuvat väsymyksen vuoksi kiukutteluksi. Kun Tuikku viimein on sängyssä, pimeys alkaakin pelottaa. Lapsen pelot ja rohkeus ovat esillä myös Anna Tommolän ja Pete Revonkorven kuvakirjassa *Säpsy uhmaa kohtaloo* (WSOY). Arka Säpsy viettää kesää isovanhempien mökillä ja haluaisi olla yhtä rohkea kuin vaari.

Arkisissa kuvakirjoissa on usein mukana fantasiaelementtejä ja niissä liikutaan lapsen mielikuvituksen maailmaan, leikkeihin ja seikkailuihin, joissa lelut heräävät eloon. Sanna Sofia Vuoren ja Cara Knuutisen kuvakirjassa *Grävling borta* (Förlaget) lapsi ottaa rakkaan mäyrä-pehmolelunsa mukaan päiväkotiin ja se katoaa matkalla. Kirjassa seurataan mäyrän seikkailua puistossa, kun tämä etsii lasta.

Yleisin kuvakirjojen miljöö on arki, jossa ollaan kotona, kotipihassa, päiväkodissa tai mummolassa. Noin 20 kotimaisessa kuvakirjassa tapahtumapaikkana on luonto, yleensä metsä ja muutamissa kirjoissa esimerkiksi saari tai meri. Emilia Erfvingin kuvakirjassa *Kasa* (Lasten Keskus) metsän keskellä on oksista, kävyistä ja tammenterhoista muodostuva Kasa, joka muuttuu vuodenaikojen mukana ja tarkkailee metsän eläimiä.

Tunnetaidot ja tunteiden hallinta ovat edelleen vahvasti esillä. Riikka Riihosen ja Kaisla Suokkaan kirjassa *Aada ja kiukkuleijona* (Kumma, kuvitus Mira Piitulainen) äiti kertoo Aadalle kiukkuleijonasta. Kun Aadaa oikein kiukuttaa, hänen pitää opetella kesyttämään kiukkuleijonaansa.

Kahdessa kirjassa on mukana erityisherkkä lapsi. Minna Lindbergin ja Malin Ahlsvedin kirjassa *Tillsammans ska det vara vi två* (Förlaget) erityisherkkä lapsi ei halua leikkiä päiväkodissa muiden lasten kanssa ja toivoo itselleen koiraa. Lapsi pakenee päiväkodin sääntöjä mielikuvitukseensa ja kuvittelee itsensä Viipurin kaduille etsimään koiraa. Miikka Pörstin ja Anne Vaskon kirjassa *Gorilla* (S&S) erityisherkkä Eino reagoi pieniinkin asioihin hyvin voimakkaasti ja menee helposti palasiksi. Einon tunteet konkretisoituvat kirjan kuvituksessa.

Lastenkirjat

Vuoden 2020 Kirjakorissa on yhteensä 281 lastenkirjaa. Kotimaisia lastenkirjoja on mukana 173 ja käännettyjä 108. Määrät ovat lähellä edellisen vuoden kirjämääriä.

Lastenkirjojen sarjallisuudesta on puhuttu paljon. Iso osa lastenromaaneista onkin osa sarjaa. Kotimaisista lastenkirjoista 85 on osa kirjasarjaa, lisäksi 13 kirjaa on osa kustantajasarjaa (kuten helppolukuiset WSOY:n Lukupalat tai Kariston Kirjakärpänen) ja näistä 11 muodostaa oman sarjan kustantajasarjan sisällä. Kun ei huomioida lastenkirjojen eri kielisiä versioita eikä uusia painoksia, 61 % kotimaisista lastenkirjoista on osa kirjasarjaa tai kustantajasarjaa.

Kirjan henkilö voi seurata lukutaitoaan kehittävän lukijan mukana helppolukuisesta pidempään ja vaativampaan kirjaan. Roope Lipastin Lätkä-Laurista kertovia kirjoja on julkaistu WSOY:n Lukupalat-sarjassa neljä 2017–2020, lisäksi Lätkä-Laurista on julkaistu jääkiekkoaiheinen tietokirja vuonna 2019. Uusin, aiempia pidempi Lätkä-Lauri -tarina *Lätkä-Lauri ja räpylän henki* (WSOY) aloitti oman Lätkä-Lauri -sarjan Lukupalojen ulkopuolella. Miina Supisen Kokkiklubikin kasvoi Lukupaloista erilleen, kun samoista henkilöistä kertova *Mättömadon salaisuus* (WSOY, kuvitus Anni Nykänen) aloitti sarjakuvamaisen Rosmariini-sarjan. Timo Parvelan Ella-sarja sai Markus Majaluoman ja Mervi Lindmanin jälkeen jo kolmannen kuvittajan, kun Anni Nykänen kuvitti uuden *Ella ja kaverit vihdoin kolmannella* (2020). Kirjassa Ellan luokka siirtyy vihdoin kolmannelle luokalle.

Käännettyistä lastenkirjoista 46 on osa sarjaa, lisäksi 43 oli ilmestynyt kustantajasarjassa, eli 87 prosenttia kirjoista (pl. kieliversiot ja uudet painokset) oli kirjasarjan osia. Käännöskirjojen osalta kustantajasarjoja ovat Mäkelän helppolukuiset sarjat, kuten Kirjatiikeri ja Lukupiraatti. Esimerkiksi Lukuavain-sarjassa Magnus Ljunggrenin kirjat muodostavat sarjan sisällä oman Ritarikoulu-sarjansa, jossa ilmestyi vuonna 2020 kahdeksan kirjaa. Samoin Pikku lukuavain -sarjan sisällä Helena Brossin *Eeli ja Omar* -kirjoja ilmestyi kahdeksan vuonna 2020.

Lastenkirjoihin kuuluvat lastenromaanien lisäksi satukokoelmat ja muut lapsille suunnatut kertomuskokoelmat. Perinteisiä satukokoelmia ilmestyi yhteensä 14, joista suurin osa on kotimaisia. Ville Nummenpään *Hölmöjä iltasatuja* (Mäkelä) sisältää 13 humoristista satua. Marketta Pyysalon *Tunteellinen krokotiili ja muita tarinoita baobab-puun juurelta* (Lasten Keskus) sisältää savannin juomalammikolle kokoontuvien eläinten tarinoita. Tarinat ovat alun perin syntyneet osana ulkoministeriön hanketta, jonka tarkoituksena oli tarjota opetusmateriaalia Swazimaahassa koulutettaville esikoulunopettajille. Kuvakirjojen puolella ilmestyi yksi kokoelma uudelleen kerrottuja Grimmin satuja, *Lasten satuaarteet* (Gummerus) sekä Anni Swanin *Lumolinnasatu* (Kangasniemen kirjasto) Anna Pölkin uudelleen kertomana.

Lastenkirjoissa päähenkilöistä suurin osa on lapsia (kotimaisissa 122, käännettyissä 83), lisäksi muutamissa kirjoissa päähenkilöinä on eläimiä, aikuisia tai fantasiahahmoja. Tyttöjä on päähenkilöinä hieman poikia enemmän.

Pehmolelujen kanssa seikkaillaan Elina Hirvosen kirjassa *Julia ja pehmolelujen maailmanneuvosto* (Tammi, kuvitus Nadja Sarell) ja Leena Parkkisen kirjassa *Ensio ja päätön tarina* (Teos, kuvitus Jussi Karjalainen). Molemmista tarinoista viattoman näköisistä pehmoleluista paljastuu hurjia salaisuuksia ja ne johdattavat lapsen jännittävään seikkailuun.

Salapoliisi- ja etsivätarinoita on edelleen tarjolla paljon. Antti Ala-Jokimäen kirjassa *Armas Karviainen* (Avain) etsivänä toimii cockerspanieli Armas Karviainen ystäviensä, entisen poliisikoira Simon ja pikkulintu Leivoskan kanssa. Norjalaisen Jørn Lier Horstin Etsiväkaksikko-sarjassa ilmestyi kaksi uutta osaa, *Operaatio kesäsaari* ja *Operaatio tuulenpuuska* (Otava). Jännityksen lisäksi lastenkirjoissa on myös kauhukirjoja, kuten Anu Holopaisen *Nuku nuku leluseni* (Myllylahti), jossa lapset huomaavat vanhan metsäkirkon pihaan hautaamansa naakan heräävän uudelleen henkiin.

Nuortenkirjat

Nuortenkirjoja on mukana hiukan vuotta 2019 vähemmän, yhteensä 156 kirjaa vuonna 2020. Näistä kotimaisia on 89 ja käännettyjä 67.

Kotimaisten nuortenkirjojen joukossa on enemmän realistisia (53) kirjoja kuin fantasiaa (30). Käännettyissä nuortenkirjoissa on toisin päin, fantasiaa (32) on hieman realistisia kirjoja enemmän (22). Realististen nuortenkirjojen joukossa esimerkiksi Laura Suomelan *Ilmatilaloukkaus* (Karisto) kertoo nuoren tytön ammatinvalinnan vaikeudesta ja uusperheestä. Fantasian puolella nuortenkirjallisuudessa liikutaan vaihtoehtoisessa historiassa esimerkiksi Briitta Hepo-ojan romaanissa *Sydämiä seireeneille* (Otava) ja Anniina Mikaman trilogian päättävässä teoksessa *Tinasotamiehet* (WSOY).

Huumeet eivät niiden käytön yleistymisestä huolimatta ole viime vuosina olleet paljonkaan esillä nuortenkirjallisuudessa. Emma Sofianna Söderholmin esikoisromaanissa *Edes hetken elossa* (Otava) 18-vuotias Elsi päätyy isoveljensä perässä kokeilemaan kannabista ja amfetamiinia. Elsin perhe on hajoamispisteessä äidin mielenterveyden häiriöiden ja kotoa pois muuttamisen vuoksi. Ylioppilaskirjoituksiin valmistautuva Elsi alkaa viettää yhä enemmän aikaa Topiaksen huumeekavereiden kanssa.

#Me too -kampanjan henki ja tyttöjen oikeudet omaan kehoonsa ovat edelleen vahvasti esillä nuortenromaaneissa. Elina Kilkun nuortenromaanissa *Ihana tyttö* (Bazar) näyttelemisestä haaveileva Reetta pääsee mukaan lukiolaisten nuorisomusikaaliin. Reetta ihastuu teatteriohjaaja Jarmoon ja päätyy seksisuhteeseen miehen kanssa. Kirjassa on kaksi vaihtoehtoista loppua. Juno Dawsonin *Mallikappale* (Gummerus) kertoo 16-vuotiaan Janan nopeasta noususta mallimaailman huipulle. Siellä huumeet, syömishäiriöt ja seksuaalinen häirintä ovat arkipäivää.

Nuorille suunnattuja säeromaaneita on viime vuosina ilmestynyt muutamia. J.S. Meresmaan *Dodo* (Myllylahti) kertoo linasta, joka huolehtii masentuneesta poikaystävästään Tuukasta. Tarina laajenee maagisen realismin puolelle nuorten mystisen lemmikin, dodon, kautta. Sarah Crossanin

Kuunnous (S&S) kertoo pojasta, jonka veli on tuomittu kuolemaan. Aura Nurmen *Leijonapatsailla* (Otava) teoksen voi luokitella proosarunoksi, sillä siinä on sekä suorasanaista että säemuotoista tekstiä. Kirja kertoo nuoren tytön kasvusta aikuiseksi. Yksinhuoltajaäidin vähävaraisessa perheessä lastensuojeluviranomaiset ja poliisi ovat tuttu näky. Säeromaania muistuttaa myös Jonas Hassen Khemirin *Soitan veljilleni* (Johnny Kniga). Siinä nuori opiskelijapoika Amor soittaa ystävilleen ja varoittaa heitä Tukholmassa räjähtäneiden autopommien seurauksista. Kirjassa on runsaasti puhelimesta käytyä dialogia.

Tekoäly, teknologia ja hakkerit ovat esillä useissa nuortenromaaneissa. Johanna Hulkon *Harmaa Hakkeri: Glasier vastaan Hopea* (Karisto) aloittaa uuden sarjan. Kirjassa hakkeri iskee yksityiskouluun ja peukaloi koulun näyttöjä ja siirtelee kelloja. I. I. Davidsonin *The Ghost Network* -sarjassa ilmestyi kaksi uutta osaa, *Käynnistä* ja *Järjestelmävirhe* (Otava). Sarjassa kerrotaan salaperäisestä koulusta, Sudenpesästä, jossa koulutetaan nuoria hakkereita. Mikko Toiviaisen novellikokoelmassa *Pimeä peili ja muita urbaaneja kauhutarinoita* (Otava) ihmiset saavat usein vastaansa pelottavan tekoälyn tai muun teknologian muodon.

Kansainvälisesti suositut sarjat saivat muutaman vuoden jälkeen jatko-osia, kun Stephenie Meyerin Houkutus-sarjassa ilmestyi viides osa *Keskiyön aurinko* (WSOY) ja Suzanne Collinsin Nälkäpeli-sarja sai uuden osan *Nälkäpeli Balladi laululinnuista ja käärmeistä* (WSOY). Houkutus-sarjan aiemmat osat ilmestyivät samalla uusina painoksina.

Selkokirjat ja helppolukuiset kirjat

Selkokielellä ilmestyi niin selkomukautettuja teoksia kuin suoraan selkokielellä kirjoitettuja kirjoja. Martti Lintusen selkokielisessä tietokirjassa *Puolen maailman lapset* (Pieni Karhu) kerrotaan kehitysmaiden lapsista ja arjesta usein äärimmäisessä köyhyudessa. Nora Lehtisen selkokielinen *Ainon ja Matiaksen iltakirja* (Pieni Karhu) on Anne Muhosen kuvittama ja kertoo iltaseikkailuista mm. enon kesämökillä ja talvella tähtitaivaan alla. Tapani Baggen selkokielinen nuortenromani *Jäätävää kyytiä* (Avain, kuvitus Hannamari Ruohonen) kertoo 15-vuotiaisen korsolaisten Tanjan ja Archien autovarkaudesta. Varastetun auton takapenkillä on vanhan naisen ruumis, ja pian perässä ovat poliisien lisäksi myös rikolliset.

Maiju Mäen viisi lastenromania, mm. *Salainen ihailija: Sa-lai-nen i-hai-li-ja* (Kehitysvammaliitto, kuvitus Saara Tuomela) ovat kääntökirjoja, joihin selkokielinen tarina on painettu kahteen kertaan ja on toisesta suunnasta tavutettu.

Selkomukautettuna on ilmestynyt mm. Aleksis Kiven *Nummisuutarit; Seitsemän veljestä* (Avain, selkomukautus Pertti Rajala ja Helvi Ollikainen), Juuli Niemen *Et kävele yksin* (Avain, selkomukautus Mirjami Häkkinen), J. S. Meresmaan *Naakkamestari* (Reuna) ja Paula Norosen *Supermarsu lentää Intiaan* (Kehitysvammaliitto, selkomukautus Riikka Tuohimetsä).

Lukemaan opetteleville lapsille suunnattuja helppolukuisia kirjoja julkaistiin Mäkelän helppolukuisissa kirjasarjoissa Kirjatiikeristä (suuraakkoset, tavutettu) Lukuavaimeen ja Lukupiraattiin. Niitä on Kirjakorissa mukana yhteensä 36 kirjaa. Tavutettuja ovat myös Reetta Niemelän kirjoittama ja Katri Kirkkopellon kuvittama *Villasukkavoron arvoitus* (Lasten Keskus, kuvitus Katri Kirkkopelto) ja Anneli Kannon *Aamos ja jälkien arvoitus* (Sanoma Pro, kuvitus Tuire

Siiriäinen). Lukemaan opetteleville suunnattuja helppolukuisia, nelivärikuvitettuja kirjoja on WSOY:n Lukupalat-sarjassa ja Kariston Kirjakärpänen-sarjassa. Joonas Tolvasen *Jademiekan arvoitus* (Otava, kuvitus Janne Kukkonen) on osa Lue itse -sarjaa.

Lasten- ja nuortenkirjojen puolella helppolukuisiksi on luokiteltu mm. Johanna Hulkon *Geoetsivät ja jäätävä mysteeri* (Karisto) ja Kalle Veirton *Etsivätoimisto Henkka & Kivimutka ja hitonmoinen lohisoppa* (Karisto), koska kirjoissa on selkeä taitto ja iso kirjasinkoko.

Etenkin poikia houkutellaan lukemaan helppolukuisilla lasten- ja nuortenromaaneilla, joista monissa on sarjakuvamainen piirroskuvitus, tai joiden aiheet sisältävät vauhdikasta menoa ja huumoria ja etenkin noloja tilanteita. Arttu Unkurin ja Kai Vaalion uuden sarjan avaus *Isämies ja räjähtävä kakka* (Otava) sisältää niin pieruumoria ja kummelluksia kuin tuikean mummon, joka kehottaa ehdottomasti olemaa lukematta kirjaa. Japanin kielestä käännettyssä Yoko Tanakan Mestarietsivä Peppunen -sarjassa (Nemo) ilmestyi kolme uutta osaa. Etsivällä on sarjassa kasvojen paikalla takapuoli, ja hän ratkaisee tapauksia paitsi päättelykyvyllään, myös haisevilla pieruilla.

Jyri Paretskoin nuorille suunnattu helppolukuinen K15-sarja sai 2020 kaksi uutta osaa. Roope Lipastin kirjoittama ja Anton Lipastin kuvittama *Leprankukka* (WSOY) jatkaa Oskari Onniston uskomattomat vastoinkäymiset -sarjaa. Oskari ja hänen ystävänsä Antti viettävät kesää mökillä ja joutuvat moniin noloihin tilanteisiin. Nolous on keskeinen teema myös Vilu Varennon nuortenkirjassa *Be cool* (Karisto), joka voitti Kariston ja Lastenkirjainstituutin Sytytä lukemisen vimma -kilpailun.

Runot

Kirjakorissa on mukana 25 runokokoelmaa, joista 24 on kotimaisia ja yksi käännetty.

Nelli Heinimon esikoisrunokokoelman *Kaivurin raivari* (WSOY) runoissa esiintyvät erilaiset kulkuneuvot ja koneet. Raisa Jäntin *Neppari: väärään suuntaan* (Puru-kollektiivi) jatkaa avaruusalus Nepparista kertovaa runosatua. Jukka Itkosen *Seitsemän kääpiön rytmiorkesteri* (Lasten Keskus) leikittelee satuklassikoilla. Englannin kielestä on käännetty Dan Brownin kuvarunokirja *Villi sinfonia* (WSOY), jossa tutustutaan eläinten ääniin ja erilaisiin luonteenpiireisiin.

Sarjakuvat

Sarjakuvia on mukana 24, niistä 13 kotimaista ja 11 käännettyjä. Käännössarjakuvia talletetaan Lastenkirjainstituutin kirjastoon vain valikoiden.

Sami Yaffan esikoisteos *Punkin seikkailut: taistelu Plastimiestä vastaan* (Like) on Kirjakorin ainoa kotimainen lastensarjakuva. Sarjakuva kertoo Punkki-pojasta, joka voittaa nettiarvonnassa perheelleen lomamatkan Miyamaahan. Perillä Punkki huomaa meren olevan täynnä muovijätettä. Alkaa taistelu pahamaineista muovin suurkuluttajaa, Plastimiestä vastaan. Käännössarjakuvista löytyy lapsille Dav Pilkeyn Koiramies-sarjan neljäs osa *Koiramies ja Kisulii* (Tammi).

Aino Havukaisen ja Sami Toivosen *Tatu ja Patu: kovaa menoa kiskoilla* (Otava) on ensimmäinen kokonaan sarjakuvan muodossa toteutettu Tatu ja Patu -kirja. Se on myös Sarjakuva-Finlandia -palkintoehdokas. Kirjakorissa teos on sijoitettu kuvakirjoihin.

Rainbow Rowellin *Viimeinen ilta: pumpkinheads* (Karisto) on nuorille suunnattu sarjakuvaromaani. Parhaat ystävykset Deja ja Josie ovat viettäneet kolme syksyä kausityöntekijöinä paikallisella kurpitsatilalla. Illan hämärtyessä kaksikko kävelee karnevaalialueen läpi etsien toffeekojulla työskentelevää tyttöä, johon Josie on ihastunut.

Emilia Laatikaisen esikoissarjakuva *Kadonneet* (Suuri kurpitsa) esittää 49 sivun mittaista henkilökuva kadoista suomalaisista. Sarjakuvamuotoinen tietokirja *Naiset: 150 vuotta vapauden, sisaruuden ja tasa-arvon puolesta* (Sitruuna kustannus) käsittelee naisten matkaa kohti tasa-arvoisempaa maailmaa. Viivi Rintasen *Sarjakuvaterapiaa ja muita kertomuksia hulluudesta* (Suuri kurpitsa) sisältää 12 todellisuus pohjaista sarjakuvanovellia, jotka kertovat erilaisista mielenterveysongelmista.

Tietokirjat

Kirjakorissa on mukana 232 tietokirjaa, joista 126 kotimaista ja 106 käännettyä. Vuoteen 2019 jatkunut kasvu tietokirjojen määrässä taittuu, sillä kirjoja on mukana 61 vähemmän kuin edellisenä vuonna.

Lapsille suunnattujen tietokirjojen aiheet ovat monipuolisia. Marketta Pyysalon kirjoittamassa ja Carlos da Cruzin kuvittamassa *Mitenniinmuka-kirjassa* (Lasten Keskus) kerrotaan kuuluisista filosofeista, erilaisista uskomuksista ja pohditaan suuria kysymyksiä. Karoliina Suoniemen *Tehdaskaupungin lapset* (Avain) kertoo lasten elämästä 1800-luvun työläiskaupungeissa. Esimerkkikaupunkina on Tampere ja Finlaysonin tehtaat. Anniina Mikaman ja Carlos da Cruzin *Päivä maapallolla: poliisit* (Karisto) kertoo kahdentoista eri maassa asuvan poliisin työpäivästä.

Lasten tunnetaitoja käsitellään myös tietokirjoissa. Merja Kalmin kirjoittama ja Mira Malliuksen kuvittama *Hyvä tyyppi: Supervoimien käsikirja* (Lasten Keskus) kannustaa kehittämään hyviä ominaisuuksia tiedon ja tarinoiden avulla. Kirjassa mainittuja hyveitä ovat esimerkiksi sinnikkyys ja oikeudenmukaisuus.

Janne Haikarin ja Carlos da Cruzin kuvatietokirja *Suomalaiset tutkimusmatkailijat* (S&S, ruotsiksi *Upptäckare och äventyrare*, Schildts & Söderströms) kertoo suomalaisten tutkimusmatkailijoiden saavutuksista ja heidän kulkemistaan reiteistä. Lapsille ja nuorille suunnattuja elämäkerrallisia teoksia julkaistiin muutamia, mm. Mika Wickströmin ja Arto Nyssösen *Teemu Pukki baby* (Arktinen banaani) kertoo suomalaisjalkapalloilijan tarinan kotipihan peleistä maajoukkueeseen ja kansainvälisille kentille. Karo Härmäläisen *Tampereen Linna* (Tammi, kuvitus Ilpo Koskela) kertoo kirjailijasta ja hänen kotikaupungistaan Tampereesta.

Aura Koivisto ja Anu Vanas perehdyttävät lukijan erilaisiin sukupuuttoon kuolleisiin esihistoriallisiin eläimiin kirjassa *Kadonneet eläimet* (Minerva). Mia Rönkä ja Thomas ovat tehneet tarinallisen tietokirjan *Lepakon vuosi* (Sammakko, kuvitus Nadja Sarell). Kirjassa seikkailevat lapset pääsevät lepakkoretkelle ja löytävät purettavaksi määrätyn mökin sisältä vesisiippayhdyskunnan.

Pieruhuumoria löytyy myös tietokirjallisuuden puolelta. Japanista käännetyn *Kakkamatiikan työkirjan* (Nemo) koululaisille suunnattujen matematiikan tehtävien teemana ovat ulosteet.

Lapsiperheille suunnattuja vegaanisia keittokirjoja ilmestyi kaksi, Elina Innasen ja Suvi Auvisen *Lapsiperheen vegaanikeittokirja* (Kosmos) ja Tittamari Marttisen *Vegekeittokirja* (Avain, kuvitus Emmi Kyytsönen).

Nuorille suunnattujen tietokirjojen joukosta löytyy vaikuttamiseen ja ilmastonmuutokseen liittyviä teoksia sekä mm. Meri Lindholmin *NEO: matkalla itsenäiseen elämään* (Tietosanoma), jossa opastetaan nuoria mm. vastuulliseen rahankäyttöön ja omillaan asumiseen. Birley Shanen *Vloggaajan käsikirja* (Lasten Keskus) opastaa oman vlogin tekemiseen; videon kuvaamiseen, valaistukseen, äänitykseen sekä videon leikkaamiseen ja editointiin.

Käännöksiä ja kirjoja eri kielillä

Suomenruotsalaisia ruotsinkielisiä kirjoja on Kirjakorissa mukana 18. Kristina Sigunsdotterin ja Clara Dackenbergin runokertomus *Landet som icke är* (Förlaget) perustuu runoilija Edith Södergranin elämään. Wilma Möllerin nuortenromaani *Allt att vinna* (Schildts & Söderströms) kertoo 15-vuotiaan Noran kesälomasta ja laukkakisasta, johon liittyy uhkauskirjeitä ja katoaminen.

Saamenkielisiä kirjoja on yhdeksän. Niiden joukossa on mm. kaksi pohjoissaameksi käännettyä kirjaa Lina Maria Viitalan kirjaa Ingá-tytöstä, *Inggá geassi* ja *Inggá giððabeaivi*. Ingá Elin Marakattin kirjoittamassa ja Anita Midbjerin kuvittamassa *Lilli, áddjá ja guovssahas* (Ndio kultur & kommunikation) on teksti pohjoissaameksi ja englanniksi. Jeff Kinneyn Neropatin päiväkirja -sarjan ensimmäinen osa ilmestyi koltansaameksi ja pohjoissaameksi.

Meänkielisessä kuvakirjassa *Mie leekaan, leekaaks sie?* Ulla kertoo arjestaan. Kirjan on kirjoittanut Kerstin Tuomas Larsson ja kuvittanut Eva Lantto.

Suomeksi käännettiin kirjoja harvemmilta kieliltä kuin vuonna 2019 – käännöskieliä on vain kymmenen, kun vuonna 2020 niitä oli 15. Suomeksi käännettiin eniten kirjoja englannin kielestä, yhteensä 353 teosta. Seuraavina tulevat ruotsista käännetyt teokset, joita oli 78 ja saksasta käännetyt 62 kirjaa. Japanista käännettiin 10 kirjaa, ranskasta ja norjasta yhdeksän ja italiasta viisi. Muita käännöskieliä olivat latvia, liettua ja puola.

Latvian kielestä käännettiin Juris Zvirgzdinšin lastenromaani *Rasan kesä* (Paperiporo), jonka on kuvittanut latvialainen Lina Dudaite. Kirja ilmestyi samaan aikaan Suomessa ja Latviassa hieman erilaisina versioina. Kirja kertoo 7-vuotiaan Rasan kesästä mummin luona maaseudulla. Italiasta käännettiin mm. Barbana Cantinin zombityttö Mortinasta kertovan sarjan kaksi kirjaa, *Mortina ja ällöttävä serkku* ja *Mortina ja aavepoikakaveri* (Tammi). Ranskan kielestä käännettiin Astrid Desbordesin ja Marc Boutavantin Oliver & kaverit -kuvasarjan osat *Oliverin syntymäpäivä* ja *Oliver ja suuri mäenlaskukisa* (Etana Editions).

Kirjakorissa on mukana kaikkiaan 40 käännöstä suomesta muille kielille. Käännöskirjojen määrä ei ole kattava, sillä kaikkia käännettyjä kirjoja ei saada ulkomaisilta kustantajilta Lastenkirjainstituutin

kirjastoon ja tiedot niistä tulevat usein viiveellä. Käännösten joukossa on mm. Magdalena Hain Painajaispuoti-sarjan kirjoja käännettynä useille eri kielille, kuten ruotsiksi, saksaksi, hollanniksi ja tsekiksi. Riikka Jäntin Pikku hiiri -sarjan kolme kirjaa on käännetty ranskaksi.

Teemat

Vaikuttamista esikuvien voimalla

Lastenkirjallisuudessa lapset ovat perinteisesti ryhtyneet toimimaan ja ratkaisemaan ongelmia, kun aikuiset eivät siihen kykene, oli kyse sitten rikosten ratkaisemisesta tai taistelusta pahaa vastaan. Lasten mahdollisuudet vaikuttaa olivat vuonna 2020 vahvasti esillä etenkin lapsille ja nuorille suunnatussa tietokirjallisuudessa. Jo pienille lapsille suunnatuissa kuvakirjoissakin voidaan vaikuttaa – Sanna Pelliccionin kirjassa *Onni-poika osoittaa mieltä* (Etana Editions) Onni-poijan perhe osallistuu mielenosoitukseen lähipuiston puolustamiseksi.

Ilmastoasioihin vaikuttaminen on esillä kahdessa nuorille suunnatussa tietokirjassa. Marjo Heiskasen *Yhteen hiileen* (Tammi, kuvitus Jussi Kaakinen) perehdyttää lukijan ilmastonmuutoksen syihin ja seurauksiin. Kirjassa esitellään tutkijoita, jotka työskentelevät ilmastonmuutokseen liittyvien asioiden parissa. Kaisa Happonen ja Karri Miettisen *Ilmastotekokirja* (WSOY, kuvitus Riikka Turkulainen) kertoo, mitä ilmastokriisi tarkoittaa ja miten siihen voi vaikuttaa. Kirjassa otetaan kantaa 2010-luvun tapahtumiin ja neuvotaan, kuinka sosiaalisessa mediassa kannattaa puhua ilmastonmuutoksesta. Ilmastovaikuttaja Greta Thunbergistä kertovia kirjoja ilmestyi vuonna 2019 useita. Ne saivat viime vuonna jatkoa Jeanette Winterin kuvakirjamaisessa elämäkertateoksessa *Kotimme on tulossa: Greta Thunbergin ilmastokapina* (Karisto).

Vaikuttamista käsittelevissä teoksissa lähdetään usein liikkeelle esikuvien kautta. Sankaritarinakokoelmat nousivat esille vuonna 2018 ilmiönä, jossa korostui nimenomaan tyttöjen mahdollisuudet vaikuttaa. Sen jälkeen tarinakokoelmien valikoima on laajentunut. *Sankaritarinoita nuorilta nuorille: tarinoita urheista edelläkävijöistä Gutenbergistä Greta Thunbergiin* (Into) sisältää Kallion lukion opiskelijoiden kirjoittamia tekstejä nuorten esikuvista. Mukana on historiallisia merkkihenkilöitä ja paljon 1990- ja 2000-luvuilla syntyneitä nuoria vaikuttajia. Mia Malmin kirjoittaja ja Anja Reposen kuvittama *Leijonatarinoita erityisille lapsille* (Otava) kertoo 50 henkilöstä, joilla on diagnoosi esimerkiksi autismikirjon häiriöstä tai liikuntavammasta.

Eveliina Koskirannan ja Mari Uusivirran kirja *Vaikuta! Maailmanparantajan kirja* (S&S, kuvitus Jolanda Kerttuli) esittelee nuoria aktivisteja. Haastattelussa nuoret kertovat, kuinka vaikuttaneet itselleen tärkeisiin asioihin. Samaan tapaan Silja Annilan, Sanna Pekkosen ja Kaisa Uusitalon tietokirja *Tekoja nyt! Maailmanpelastajan käsikirja* (Otava, kuvitus Tiia Javanainen) käsittelee ajankohtaisia aiheita, kuten tasa-arvo, kestävä kehitys ja ihmisoikeudet. Kirjassa kerrotaan nuorista aktivisteista ja siitä, mitä he ovat tehneet vaikuttaakseen asioihin. Samalla neuvotaan, kuinka jokainen voi osallistua ja edistää itselleen tärkeitä asioita.

Naisnäkökulma ja naisten mahdollisuudet rikkoa lasikattoja ovat edelleen vahvasti esillä, mm. Ellen Baileyn *Ihmenaisia* (Stabenfelt) esittelee 60 naisvaikuttajaa eri puolilta maailmaa, Simone de Beauvoirista Michelle Obamaan. Myös sadut voivat tarjoilla toisenlaisia esikuvia, kuten *Rohkeiden*

tyttöjen satukirja (Kids.fi), joka sisältää kahdeksan satua rohkeista tytöistä, jotka eivät jääneet odottamaan pelastavaa prinssiä. Leena Virtasen ja Sanna Pelliccionin *Eeva! Kirjailija Eeva Kilven polut, muistot ja viisaat sanat* (Teos) on osa Suomen supernaisia -sarjaa, jossa kerrotaan tunnettujen suomalaisnaisten elämäntarinoita kuvatietokirjan muodossa.

Suojellaan yhdessä ympäristöä

Ympäristön suojeleminen, ekokriittisyys ja eläinten oikeudet ovat muutaman edellisen vuoden tapaan vahvasti esillä lasten- ja nuortenkirjallisuudessa. Vaikuttamiseen liittyvien tietokirjojen ohella ilmastonmuutoksesta ja sen vaikutuksista kerrotaan tarinoissa.

Tarinoissa lapset huomaavat jonkin ilmastoon liittyvän asian, joka vaikuttaa heidän omaan elämäänsä, ja kiinnostuvat siksi ilmastonmuutoksesta. Havaittuaan epäkohtia lapset ryhtyvät pikaisesti toimimaan estääkseen ilmastonmuutosta. Ilmastoon liittyviä asioita käsitellään sadun muodossa esimerkiksi Katja Lahden kirjoittamassa ja Annukka Palménin kuvittamassa kirjassa *Pikkis ja talvensiemenet* (Lasten Keskus). Mörököllimaassa odotetaan talvea, mutta syksy vain jatkuu. Talvi tulee vasta, kun Pikkis on tehnyt vaarallisen matkan ja kuljettanut talvensiemenet kauas pohjoiseen.

Tiina Nygårdin kirjassa *Hulivili ja oikutteleva ilmasto* (Mäkelä) Hulivili eli Hilda istuttaa keväällä innoissaan kaikenlaista puutarhaan. Kasvit eivät ala kasvaa oikuttelevan sään vuoksi. Kasvimaalta löytyy etana, joka kertoo vaihtelevan sään johtuvan ilmastonmuutoksesta. Eläimet ovat tiedonvälittäjinä myös Pirjo Havian kirjoittamassa ja Viktor Amousson kuvittamassa kirjassa *Meren maha on kipeä* (Lasten Keskus). Kaksoset Afi ja Kofi tapaavat merikilpikonnin, joka kertoo heille meressä kelluvasta muoviroskasta. Lapset päättävät tehdä oman osansa meren suojelemiseksi ja ompelevat kangaskasseja. Rannalla tehdään myös jätteiden lajittelupiste.

Roskaaminen on esillä myös Tracey Corderoyn kuvakirjassa *Yksi sinne tai tänne* (Mäkelä). Onnelan eläinasukkaat ovat tyytyväisiä elämäänsä, mutta sarvikuonon maahan heittämä roska saa muutkin seuraamaan esimerkkiä. Pian kaupunki on täynnä roskia, istutukset revitty ja jokainen meluaa kilpaa toistensa kanssa. Asukkaat ymmärtävät, että jokaisen pienillä teoilla on merkitystä. Roskien lajitteluun ja kierrätykseen opastetaan Tiina Sarjan, Mikko Posion ja Henna Ryytäsen tarinallisessa tietokirjassa *Kuka vei roskat?* (Mäkelä).

Joanna Heinosen lastenromaanissa *Herkko ja kukoistavien kukkien kysymys* (Myllylahti) Herkko leikkii ystävänsä Martan kanssa Agatha Christien dekkarihahmoja. Salapoliisien selvittävänä on helleaaltoon liittyvä mysteeri – kuka kastelee naapuruston kukkia ja nurmikoita, vaikka vettä on kehoitettu säästämään? Mysteeri saa Herkon tutustumaan ilmastonmuutokseen. Anja Kuloveden *Susanna ja pienten tekojen kerho* kertoo ystävyksistä, joiden perustamassa kerhossa keksitään pieniä tekoja ilmaston auttamiseksi. Marko Laihisen ja Elina Jasun kuvakirjassa *Mulu: lapsi joka toi metsän takaisin* (Puukenkki) metsäkoneet kaatavat lähimetsän. Hakkuun seurauksena auringonpaiste ja tuulen aiheuttama eroosio tekevät viljelyksestä mahdotonta. Mulu ei halua antaa periksi, vaan hankkii pieniä puuntaimia ja saa muutkin mukaansa suojelemaan metsiä.

Yksi tapa suojella ympäristöä on kierrätys. Kerttu Rahikan kirjoittamassa ja Nadja Sarellin kuvittamassa kuvakirjassa *Elsa ja Lauri kierrättävät* (Mäkelä) sisarukset saavat omat huoneet. Vanha kerrossänky myydään netin kautta ja puuttuvat huonekalut ostetaan kierrätyskeskuksesta. Kirjassa on myös tieto-osuus kierrättämisestä. Liisa Lauerman ja Aija Saukkosen kirjassa *Elina ja mummin kierrätyspäivä: tilkkutarinoita* (Warelia) mummi haluaa kierrättää vanhoja vaatteita. Elina, hänen äitinsä ja tätinsä tutkivat matkalaukkuun kerättyjä vaatteita, joihin liittyy monenlaisia muistoja. Elina Komulaisen ja Mirka Tuovisen kirjassa *Mekon matka* (Sitruuna, kuvitus Kristiina Haapalainen ja Sami Vähä-aho) vanhasta pöytäliinasta Vuokolle tehty mekko päättyy Italiaan ja siellä edelleen vuosien jälkeen nukan mekoksi ja leijaksi taivaalle.

Tuula Korolaisen kirjoittama ja Meria Palinin kuvittama *Sara ja kadonneet sateet* (Karisto) kuvaa afrikkalaisen Saran kotikylää ja siellä vallitsevaa vesipulaa. Kuivuus pakottaa Saran ja hänen äitinsä vaeltamaan aavikon halki veden perässä. Sara pääsee lopulta turvaan telttaleirille, jolla autetaan vesi- ja ruokapulasta kärsiviä. Kirjan lopussa on tietoa siitä, kuinka ilmastonmuutos vaikuttaa maailman vesiongelmiin. Kirjan tekijät ja kustantaja lahjoittavat osan tuotosta SPR:n katastrofirahastoon.

Ilmastonmuutoksen vaikutusta vesistöihin käsitellään Katariina Heilalan kirjoittamassa ja Riina ja Sami Kaarlan kuvittamassa kirjassa *Muumipeikko majakkasaarella: retki meriluontoon!* (Tammi). Muumiperheen iloinen retki muuttuu synkäksi, kun he kuulevat majakanvartijalta ilmastonmuutoksen ja roskaaminen vaikutuksista meriluontoon. Kirja on osa Meidän meri -kampanjaa, jolla kerätään varoja Itämeren suojeluun. *Tiitiäisen metsä* (WSOY) -teokseen on koottu Kirsi Kunnaksen luontoon liittyviä runoja. Kirjan on kuvittanut Silja-Maria Vihersaari. Jokaisesta myydystä kirjasta lahjoitetaan euro ikimetsien suojeluun.

Linda Bondestamin *Mitt bottenliv* (Förlaget, suom. Elämäni pohjalla, Teos) -kuvakirjan kertojana on pieni aksolotli. Aksolotli on äärimmäisen uhanalainen eläinlaji. Aksolotli elää järven pohjassa, kerää ihmisten veteen heittämiä tavaroita ja tuntee saasteiden ja maan päällä raivoavan tulipalon vaikutukset. Ihmisten kaupungit jäävät veden alle, mutta aksolotlin elämä jatkuu ja se kohtaa ensimmäistä kertaa lajitoverinsa.

Ihmisen ja eläimen suhde on esillä Reetta Niemelän ja Sanna Pelliccionin kirjassa *Älä vihaa minua* (Karisto). Kirjassa äänen saavat yleisesti vaarallisina ja haitallisina pidetyt eläin- ja kasvilajit, kuten rotta, punkki ja voikukka, joiden ihmisille suunnatuista kirjeistä kirja koostuu. Pelottavina ja ruminakin pidettyihin eläimiin tutustutaan myös Sophie Corriganin tietokirjassa *Ihanan iljettävät eläimet* (Lasten Keskus). Kummassakin teoksessa kerrotaan, miksi lajeilla on paikkansa luonnossa ihmisten peloista huolimatta.

Seija Niinistö-Samelan kirjoittama ja Juha Samelan kuvittama *Kurkistus hyönteisten maailmaan* (Pieni Karhu) on selkokielineen tietokirja hyönteisistä. Kirjassa kerrotaan myös ilmastonmuutoksen vaikutuksista hyönteislajeihin.

Anne-Maija Aallon nuortenromaani *Korento* (Otava) on dystopia Japanista, josta on merenpinnan nousun jälkeen tullut pieni saari. Ihmiset on suljettu työleireille kansanmurhan ja keskitysleirien jälkeen.

Vuonna 2020 ilmestyi uusi painos Inari Krohnin kirjasta *Vihreä vallankumous* (Tammi), joka nosti ilmestyessään 50 vuotta sitten ympäristökysymykset ensimmäistä kertaa esille kuvakirjassa.

Lue lisää eläin- ja ympäristöaiheisista kirjoista Marianna Koljoson artikkelista *Eläimillä on hätä ja yhteinen kotimme on kipeä – aikuiset köntystelevät, mutta lapset tietävät mitä tehdä*, Virikkeitä 1/2021:

<https://ibbyfinland.wordpress.com/portfolio/elaimilla-on-hata-ja-yhteinen-kotimme-on-kipea-aikuiset-kontystelevat-mutta-lapset-tietavat-mita-tehda/>

Kuolema on osa lasten ja nuortenkin elämää

Kuolema ei ole lastenkirjallisuudessa uusi aihe. Sisaruksen, lemmikin, vanhemman tai isovanhemman kuolemaa käsitteleviä kirjoja julkaistu useita eri vuosina. Vuoden 2020 kirjoissa kuolema-aiheisia kirjoja on useita. Uutta on, että esille tuodaan eri kulttuurien kuolemaan liittyviä käsityksiä ja lapsen oma suremisen tapa, joka jää aikuisen surun jalkoihin. Nuortenkirjoissa kuolema on dekkarijuonen lähtökohta, mutta nuorten mielessä myös mahdollisena pakotienä vaikeuksien keskellä.

Kuolemaan liittyvät uskomukset ja tavat eri kulttuurissa tulevat esille Kirsi Alanivan ja Marjo Nygårdin tietokirjassa *Luutarhan tarinoita* (Karisto). Teos sisältää 15 tarinaa siitä, kuinka eri kulttuuripiireissä eläneitä henkilöitä muistetaan heidän kuolemansa jälkeen, missä heidän uskotaan olevan kuoleman jälkeen ja kuinka heidät on haudattu.

Eri kulttuurien käsitykset kuolemasta tulevat esille Sanna Pelliccionin, Maami Snellmanin ja Kiti Szalain kuvakirjassa *Muistan sinua rakkaudella* (Teos). Kirja kertoo Almasta, jonka mummo on kuollut. Alma keskustelee surusta koulussa Diegon kanssa. Diegon abuelo eli isoisa on myös hiljattain kuollut. Diego kertoo meksikolaisesta kuolleiden päivästä ja pääsee perheensä kanssa Diegon luo juhlimaan kuolleiden päivää. Juhlissa perheet muistelevat yhdessä rakkaitaan. Toisen kulttuurin lähestymistapa kuolemaan auttaa Alman perhettä puhumaan surusta ja muuttamaan muistot ja kaipauksen iloksi yhteisistä hetkistä.

Sukulaisen kuolemaa käsitellään Jenna Kostetin ja Kaisu Sandbergin kuvakirjassa *Milli, Mölli ja surunmaalaaja* (Myllylahti). Kun Millin isotäti on kuollut, surunmaalaaja maalaa koko maiseman harmaaksi ja sävyttömäksi. Maria Lassilan kirjoittamassa ja Maria Viljan kuvittamassa lastenromaanissa *Eeva ja harmaakaapu* (Karisto) Eeva alkaa nähdä öisin harmaan olennon, joka kietoo kaiken suruun. Eevan eno on tehnyt itsemurhan. Vanhempien on surunsa keskellä vaikea nähdä, kuinka aikuisten suru ja lapsilta salatut asiat hämmentävät. Eeva kuulee osia vanhempien keskusteluista ja häntä ihmetyttää erityisesti puhe enolle tärkeän puun kaatamisesta. Aikuinen ymmärtää enon hirttäytyneen puuhun, mutta lapsilukijalle asia täytyy selittää. Mari Kujanpää lastenromaanissa *Akselin suru* (Otava) Akselille rakas ja läheinen mummi kuolee. Mummi on jo aiemmin sairastunut muistisairauteen ja muuttanut palvelutaloon. Suru saa Akselin vaiteliaaksi, mutta perhe ja ystävät auttavat häntä selviämään siitä.

Aki-Pekka Sinikosken ja Ilja Karsikkaan kuvakirjassa *Kuun valossa/Under månen* (S&S/Schildts & Söderströms) yksinäinen lapsi joutuu kylpyammeen kautta saarella, jolla asuu entisiä merimiehiä. Filosofisessa kirjassa lapsi keskustelee kuolemasta ja elämän tarkoituksesta, hän kaipaa äitiään, joka on ammuttu vahingossa tykillä kuuhun. Lapsi saa puhelun

Jumalalta, joka kehottaa häntä palaamaan kotiin. Lapsen synkät ajatukset ja kuolemaa koskevat pohdinnat ovat esillä myös Sanna Tahvanaisen kirjoittamassa ja Jenny Lucanderin kuvittamassa kuvakirjassa *Min svarta hund* (Shilcdts & Söderströms). Leonardilla on paljon suuria tunteita, jotka saavat hänet lyömään ja rikkomaan asioita. Hän käy terapeutilla, joka kehottaa poikaa kuvittelemaan itselleen koiran.

Veera Salmen nuortenromaanissa *Kaunis ilma kuolla* (Otava) kuolema on läsnä monin tavoin. Isra haluaa kuolla, koska välit parhaan ystävän kanssa ovat rikkoutuneet ja hänet liitetään ikävällä tavalla koulukaverin kuolemaan johtaneeseen onnettomuuteen. Isra päättyy sijaisperheestä toiseen muuttaneen Leon kanssa ajelemaan kohti Ähtäriä. Nuorten road tripillä ajatukset kuolemasta ovat vahvasti läsnä.

Suljetulla osastolla tavanneiden nuorten elämässä kuolema on myös läsnä Jani Pösön ja Teemu Nikin Sekasin-sarjan toisessa osassa *Sekasin: Vitun hyvin menee* (Otava). Hyden vaikea tilanne kaksisuuntaisen mielialahäiriön ja muiden ongelmien kärjistyessä johtaa itsemurhayritykseen, jonka tarkoituksena on oikeastaan päästä takaisin mielisairaalaan. Sarah Crossanin säeromaanissa *Kuunnousu* (S&S) 17-vuotias Joe viettää aikaa texasilaisessa pikkukaupungissa voidakseen tavata poliisin ampumisesta kuolemaan tuomittua veljeään.

Kuolema on esillä myös Suzanne Collinsin Nälkäpeli-trilogian jatko-osassa *Balladi laululinnuista ja käärmeistä* (WSOY), jossa 18-vuotias Coriolanus Snow saa Nälkäpelin ohjaajana todistaa niin opiskelutoveriansa kuin eri vyöhykkeiltä tulevien nuorten julmia kuolemia. Nälkäpelin tapaan Kim Liggettin *Armonvuosi* on julma kuvaus nuorista, jotka joutuvat kohtaamaan toisten nuorten julmuuden ja kuoleman. Kirjassa miesten vallan alla olevat nuoret naiset lähetetään viettämään vuosi erämaassa leirissä, jossa elämä on raakaa valtataistelua ja tarkoituksena on yllyttää naiset tappamaan toisiaan pelottelemalla heitä naisten mustalla magialla.

Nuortendekkarien juonet kietoutuvat kuoleman ympärille ainakin Karen McManusin kirjassa *Yksi meistä on seuraava* (WSOY), Zoe Suggin ja Amy McCullochin kirjassa *The magpie society: salaseura* (WSOY) sekä L. K. Valmun dekkarissa *Ystävä: katoaminen yhdeksännellä luokalla* (Karisto). Salla Simukan kirjassa *Lukitut* (Tammi) paljastetaan heti alussa, että yksi henkilöistä tulee kuolemaan.

Monenlaista moninaisuutta

Moninaisuudella tarkoitetaan sitä, että ihminen kuuluu ominaisuuksien ja rooliensa kautta eri ryhmiin. Kun moninaisuus huomioidaan, eri ihmisten identiteettiin kuuluvia eroja kunnioitetaan, liittyvät erot sitten fyysisiin ominaisuuksiin, ulkonäköön, kieleen, seksuaalisuuteen, sukupuoleen, uskontoon, tai kulttuurieroihin. Lasten- ja nuortenkirjallisuudessa on erityisen tärkeää huomioida moninaisuus ja tarjota kaikille lapsille ja nuorille samaistumisen mahdollisuuksia.

Fyysiseen erilaisuuteen, kuten vammaisuuteen, liittyviä kirjoja on julkaistu lapsille paljonkin eri vuosina, mutta ne ovat usein järjestöjen tekemiä tietoa sisältäviä tarinoita aiheista. Esimerkiksi Leena Honkasen kirja *Rasti ja Rauha kaverileirillä* (Näkövammaiset lapset ry) kertoo Rastista, joka pääsee leirille näkövammaisen Rauha-serkkunsa kanssa ja huomaa, että leiripuuhat sujuvat mukavasti, vaikka kaikki eivät näe yhtä hyvin. Muutamissa kuvakirjoissa lapsen fyysistä vammaa tai

muuta ominaisuutta kuvataan luontevasti osana tarinaa. Riina Katajavuoren kirjoittama ja Hannamari Ruohosen kuvittama *Kielo loikoilee* (Enostone) kuvaa Kielo-tytön ja äidin leppoisia iltapuuhia kotona. Kuvituksesta voi tulkita Kielon Down-lapseksi, vaikka asiaa ei kirjassa mainita. Rose Robbinsin kuvakirja *Puhuminen ei ole minun juttuni* (Mäkelä) kertoo autistisesta tytöstä, joka ei puhu. Perheen kanssa kommunikointi sujuu ilman sanojakin.

Perheiden monimuotoisuus on myös merkittävä asia lastenkirjoissa. Suuri osa lasten- ja nuortenkirjojen perheistä on edelleen ydinperheitä. Kuvakirjoissa ydinperhe löytyy 52 kirjasta, lastenkirjoista 66 kirjasta. Seuraavaksi eniten kuvakirjoissa on yhden vanhemman perheitä, joista vain yhdessä huoltajana on isä ja viidessä äiti. Sijaisperheestä kertoo *Keltaisen talon ketut* (Perhehoitoliitto), jonka ovat kirjoittaneet Annemari Karjalainen, Emilia Säles ja Minna Ahokas, kuvitus on Jonna Markkulan. Kirjassa Pörrö-ketun perheeseen tulee kaksi sijoitettua lasta. Nuortenkirjoissa erilaisia perhemalleja on lastenkirjoja monipuolisemmin, esimerkiksi yhden vanhemman perhe on kaikkiaan 17 nuortenkirjassa. Sateenkaariperheitä on mukana yhdeksässä kirjassa, joista viisi on nuortenkirjoja.

Maria Frensborgin ja Maija Hurmeen kirjassa *Minä ja uusi vauva* (Lasten Keskus) kertoo Misasta, jonka monikulttuuriseen perheeseen on tulossa vauva. Tarinan kuluessa tavataan monenlaisia perheitä, kuten Misan adoptoitu serkku Iisa ja naapurin Hilma, jolla on kaksi äitiä. Yhä useammassa kuvakirjassa esiintyy lapsia, joiden sukupuolta ei ole määritetty – vuonna 2020 tällaisia kuvakirjoja on Kirjakorissa kaikkiaan 37.

Sukupuolen moninaisuus on esillä mm. Mila Teräksen nuortenromaanissa *Amiraali* (Otava). Kirjan päähenkilö on 17-vuotias Niilo, joka kokee perinteisen miehen mallin ahtaaksi. Niilon ystävä Mara meikkaa Niilon ja antaa hänelle hameen kokeiltavaksi. Niilo ymmärtää löytäneensä oman juttunsa, mutta isovanhempien on ensin vaikea ymmärtää Niilon sukupuolirajoilla leikittelevää käytöstä. Tuisku Hiltusen sarjakuvassa *Kuutamo ja muita kertomuksia* (Suuri kurpitsa) on kolme sarjakuvanovellia, joissa käsitellään ihmissuhteita ja rakkautta erilaisissa ympäristössä, ja ihmissuhteiden kuvaus on moninaista.

Erilaisia etnisiä taustoja edustavia lapsia löytyy useista kuvakirjoista etenkin hiukan taustalla olevina sivuhenkilöinä. Päähenkilöinä ei-valkoisia lapsia on edelleen hyvin harvassa kotimaisessa kuvakirjassa, vuoden 2020 kirjoissa vain kolme. Veera Salmen ja Elina Warsta Päiväkoti Heippakamu -sarjan päähenkilönä on eri kirjoissa eri lapsi. Kirjassa *Hung ja pantteripako* (Otava) on Hung-poika, jolla on aasialaisia piirteitä. Vilkas ja temperamenttinen Hung aloittaa juoksemisen heti päiväkodista päästyään, mutta säikähtää itsekin sääntätessään pihan ulkopuolelle.

Lasten erilaiset etniset taustat näkyvät myös Johanna Sundströmin ja Mervi Lindmanin kuvakirjan *Tam-Tam menee päiväkotiin* (Otava) kuvituksessa. Samaan tapaan kuvitetuista lastenromaneista löytyy lapsia erilaisille etnisillä piirteillä, esimerkiksi Tuire Siiriäisen kuvituksessa Anneli Kannon *Häntähoiva*-kirjoihin (WSOY) ja Terese Bastin kuvituksessa Jyri Paretskoi helppolukuisen *Aino, Onni ja höpsähtänyt ope* -kirjaan (WSOY).

Tuula Kallioniemen kirjassa *Liukas lätkä* (Otava) korostuu sekä monikulttuurisuus että eriarvoisuus. FC Wannaplay on Rupulan kaupunginosan joukkue, jonka pelaajat ovat erilaisista kulttuuritaustoista, mutta myös perheistä, joilla ei ole mahdollisuutta hankkia lapsille uusimpia varusteita. Kun FC Wannaplay saa vastaansa Hippolan joukkueen, vastakkainasettelu lasten välillä

kärjistyä. Osoitteleva sävy ja epäkorrekti suhtautuminen toisiin kulttuureihin on esillä Kalle Veirton kirjassa *Köntykset vastaan Kanada Cup* (Karisto), kun vastustajajoukkueen kiinalaisia kutsutaan kinukeiksi. Asiaa ei tarinassa millään lailla kritisoida.

Angie Thomasin nuortenromaanin *Mun vuoro* (Otava) päähenkilö Bri eli Brianna on lahjakas räppäri. Hän saa kuitenkin huomata, että koska hän on musta, köyhän alueen tyttö, hänet leimataan rikolliseksi ja hän kohtaa etnistä profilointia jopa koulussa.

Veera Salmen nuortenromaanin *Kaunis ilma kuolla* (Otava) toinen päähenkilö Isra on taustaltaan marokkolainen. Hänen perheensä ei ole uskonnollinen, mutta kun koulussa alkaa kiertää video Israsta ja paidattomasta Oceanista koulun takapenkillä, tytön maine ja kunnia on perheen parissa menetetty.

Marja-Leena Tiaisen selkokirjassa *Aateveljet* (Avain) 15-vuotiaan Aapon isovelji Pete alkaa liikkua natsimielisessä ryhmässä. Aapon koululuokka on monikulttuurinen eikä hän ymmärrä maahanmuuttajien pilkkaamista, mutta ei halua vastustaa isoveljeään. Mielenosoittajien joukossa Aapo ajautuu maahanmuuttajia vastustavan ryhmän riveihin, mutta kun toiminta yltyy väkivaltaiseksi, hänen on valittava puolensa.

Salla Simukan nuortenkirjassa *Lukitut* (Tammi) päähenkilöinä on viisi nuorta, jotka tulevat hyvin erilaisista perhetaustoista. Androgyyni Vega on muunsukupuolinen, Meea on adoptoitu Kiinasta. Mustan Kaspianin äiti on Suomessa syntynyt somali ja isä Lontoosta muuttanut professori. Nuoret ovat erilaisia myös sukupuoli-identiteetiltään ja seksuaaliselta suuntautumiseltaan. Kun he joutuvat osaksi outoa ihmiskoetta ja heidät teljetään vankilaan, he ystäväystyvät tai alkavat epäillä toisiaan taustoista riippumatta.

Lätkäpoikia ja hevostyttöjä

Harrastukset ovat lasten ja nuorten elämässä tärkeitä. Liikuntaharrastukset ja etenkin joukkuelajit, kuten jalkapallo ja jääkiekko ovat pitkään olleet muita vahvemmin esillä lasten- ja nuortenromaaneissa. Lasten- ja nuortenkirjoissa jalkapalloa ja kiekkoa pelaavat edelleen pääosin pojat, tyttöjä kuvataan useammin harrastamassa mm. balettia, cheerleadingiä ja hevosia.

Johanna Venhon lastenromaanissa *Opossumi ja pompattava sydän* (WSOY) Pajun opossumi innostuu jalkapallosta ja pääsee mukaan lasten joukkueeseen. Mika Wickströmin ja Mari Ahokoivun *Totti ja futiskoira* (WSOY) kertoo futisleiristä, jolle Totti yrittää salakuljettaa koiransa. Tuula Kallioniemen FC Wannaplay- sarjan toisessa kirjassa *Liukas lätkä* (Otava) Rupulan jalkapallojoukkue vaihtaa lajia talven tullen jääkiekkoon, vaikka kenttä ei pysy jäässä. Laurin jääkiekkoharrastus jatkuu kirjoissa *Lätkä-Lauri ja kaukalon kovis* (WSOY) ja *Lätkä-Lauri ja räpylän henki*. Jääkiekkoa pelataan myös Harri István Mäen kirjassa *Mörkökiekkoilua* (Lector). Kalle Veirton nuortenromaanit *Kuin kettu kanalassa* (Karisto) ja *Täältä tullaan, Kärpät!* jatkavat nuorista jääkiekkoilijoista kertovaa Tähtiketju-sarjaa. Kalle Veirton Sählymestarit-sarjan kuudes osa *Köntykset vastaan Kanada Cup* (Karisto) kertoo Sähly-Köntysten salibandyjoukkueen matkasta Kanada Cupiin.

Henna Helmin kääntökirja sisältää kaksi taitoluistelua harrastavasta Miisasta kertovaa kirjaa, *Älä luovuta, Miisa! ja Entä sitten, Miisa?* (Tammi). Marja Ahon *S niin kuin salaisuus* (Myllylahti) kertoo seiskaluokkalaisista ystävyksistä, jotka harrastavat cheerleadingiä. Teija Huuskon lastenromaani *Balettia, Alina!* (Myllylahti) kertoo balettia harrastavasta Alinasta ja balettiryhmän Lumikuningatar-baletin rooleista ja harjoituksista.

Ratsastus ja hevosharrastus ovat olleet vahvasti esillä lasten- ja nuortenkirjoissa jo vuosikymmeniä. Marika Riikosen *Hevostytöt: mikä saa ihmisen raahautumaan tallille vuodesta toiseen* (Art House) on tietokirja, johon tekijä on haastattelut hevostyttöiksi itsenä määritteleviä eri ikäisiä tyttöjä ja naisia. Kirjassa pohditaan, mitä hevostyttöys on ja muistellaan rakkaita hevosia. Ratsastusta harrastetaan mm. Malin Eriksson Sjögårdin kirjassa *Näytön paikka* (Stabenfeldt). 9-vuotias Floran äiti pelkää, että Flora putoaa hevosen selästä, vaikka Flora on harrastanut ratsastusta jo pari vuotta. Reetta Niemelä ja Emmi Jormalaisen *Uljas ja vauhdikas varsakevät* (Otava) on neljäs osa Tikkumäen ponikerholaisista kertovassa sarjassa. Asta Ikosen nuortenromaanissa *Kiira ottaa ohjat* (Reuna) kerrotaan ratsastusta harrastavasta 14-vuotiaasta Kiirasta. Kiiran uusi naapuri Irina harrastaa myös ratsastusta, mutta Kiiran on vaikea hyväksyä ystävällistä ja iloista Irinaa tallille, etenkin kun hän on kiinnostunut Kiiran hoitohevosen varsasta. Merja ja Marvi Jalon kirja *Karkurikoira* (WSOY) jatkaa keppihevosiä harrastavista tytöistä kertovaa Onnenkepparit-sarjaa.

Juho Kaitakorven lastenromaani *Gen, karateka* (Books on Demand) kertoo, kuinka pandapoika Chun aloittaa karateharrastuksen. Chunin ja hänen ystäviensä harjoitusten ja kilpailujen kautta kerrotaan paljon karatesta harrastuksena. Seitsemäsluokkalainen Arsi aloittaa karateharrastuksen Päivi Lukkarilan kirjassa *Kuinka saavutetaan zanshin* (Nokkahiiri).

Harvinaisempiakin harrastuksia tulee esille lastenromaaneissa. Tapani Baggen lastenromaanin *Polkupyörävargaat* (Karisto) päähenkilö Elsa harrastaa painia. Harrastuksesta on paljon hyötyä myös etsivän hommissa. Mika Keräsen lastenromaanissa *Aavepyöräilijä* (Lector) salaseura Divari kokoontuu skeittipuistossa ja mukana on temppupyöräilyn harrastajia. Saman sarjan romaanissa *Kukkavoro* Mari pääsee mukaan jalkapallojoukkueeseen, mutta joutuu pohtimaan, onko mahdollista harrastaa sekä jalkapalloa että balettia.

Kulttuuriharrastuksia on lastenkirjoissa mukana liikuntaharrastuksia vähemmän. Neil Patrick Harrisin kirjassa *Taikajengi ja viekas vatsastapuhuja* (Aula) Theo harrastaa viulunsoittoa. Tapani Baggen ja Jusa Hämäläinen kirjassa *Kultaisen ukulelen arvoitus* (Aviador) osallistutaan soittokilpailuun. Satu Heimosen nuortenromaani *Soinnut solmussa* (Mäkelä) kertoo nuorisoorkesterista.

11-vuotias Tippi siirtyy näytelmäkerhon nuorten ryhmään Heidi Silvanin lastenromaanissa *Rooli päällä, Tippi!* (Myllylahti). Tippi on muita kerholaisia nuorempi ja tuntee itsensä epävarmaksi. Elina Kilkun nuortenromaanissa *Ihana tyttö* (Bazar) yhdeksäsluokkalainen päähenkilö Reetta on innoissaan, kun hän pääsee mukaan uuteen nuorisomusikaaliin.

Jenni Tuomisen ja Jukka Pylvään *Jengi vuodenaikojen lumoissa* (Etana Editions) on kuvakirja, jossa mietitään, mitä eri vuodenaikoina voi harrastaa. Niina Hakalahden kirjassa *Mitä kuuluu, Tuukka-Omar* (Myllylahti) Tuukka-Omar ystävineen käy shakkikerhossa. Johanna Hulkon

Geoetsivät-sarjan 11. Osassa *Geoetsivät ja jäätävä mysteeri* (Karisto) Raparperi ystävineen pääsee tutustumaan avantouintiin, koska Nokian uusimman geokätkön löytäminen vaatii hyiseen veteen menemistä. Eveliina Hokkasen kirjassa *Naavalla kiedottu* (Aikamedia) 15-vuotias Julia on kiinnostunut metsästyksestä, johon hän pääsee perehtymään isänsä kanssa.